

К. О. Савчук; відп. редактор В. Н. Денисов. – К. : Вид. Дім «Юридична книга», 2004. – С. 7–35. **14. Даневский В. П.** Основание международного права, его принципы и цель / В. П. Даневский // Юридический вестник. – 1880. – № 5. – С. 120–142. **15. Даневский В. П.** Основание международного права, его принципы и цель / В. П. Даневский // Юридический вестник. – 1880. – № 5. – С. 120–142. **16. История** юридического факультета Киевского университета св. Владимира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law.univ.kiev.ua> **17. Незабитовский В. А.** Учение публицистов о межгосударственном владении. Собрание сочинений / В. А. Незабитовский. – Киев, 1884. – С. 125–146. **18. Незабитовский В. А.** Международные обычаи во время войны. Собрание сочинений / В. А. Незабитовский. – Киев, 1884. – С. 147–161. **19. Эйхельман О. О.** Очерки из лекций по международному праву / О. О. Эйхельман. – Киев, 1900. – Вып. 1. – 18 с. **20. Економіко-правовий факультет** Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова (1998–2007 рр.): Бібліографічний покажчик. – Одеса, – 2008. – С. 1–12 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.liber.onu.edu.ua> **21. Ивановский И. А.** Определение, основные начала, задача и значение международного права / И. А. Ивановский. – Одесса : Экономическая типография, 1984. – 19 с. **22. Казанский П. Е.** Учение о международной администрации / П. Е. Казанский. – Одесса : Экономическая типография, 1901. – 43 с.

Надійшла до редколегії 22.09.11

УДК 39(477):1917–1918

А. Ю. БЛИК, канд. іст. наук, Київська державна академія водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ З ПИТАНЬ ВІЙСКОВОГО БУДІВНИЦТВА В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті аналізуються програмні документи українських політичних партій з військових питань в період 1917–1918 рр., розглядається діяльність українських політичних партій по створенню військових формувань.

В статье анализируются программные документы украинских партий по военным вопросам в период 1917–1918 гг., рассматривается практическая деятельность украинских политических партий различных направлений по созданию воинских формирований.

The program documents of the Ukrainian political parties on the military questions in the years of 1917–1918 and the practical activity of different Ukrainian political parties in making Ukrainian military formations are analysed in the article.

Однією з важливіших характеристик будь-якої партії є її програмні положення, що стосуються політичного ладу і державного устрою країни. Питання розбудови Збройних Сил, військової політики держави невід’ємно пов’язані з її державним устроєм та політичним ладом. І на переломних моментах історії, як революція 1917 р. діяльність деяких дуже впливових, масових і, разом з тим, енергійних партій з питань військового будівництва в контексті державотворчих процесів, мала доленосне значення для України та українського народу.

Лютнева демократична революція, що привела до краху самодержавства в Російській імперії, не лише змінила політичну структуру суспільства, а й створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної

боротьби і відродження українським народом своєї державності. Ще в програмі Революційної Української партії (РУП) зазначалося, що «державна самостійність єсть головна умова існування нації, а державна незалежність єсть національним ідеалом в сфері міжнаціональних відносин» [1, с. 8].

Нова політична ситуація вимагала тепер від кожної партії чіткого визначення нової стратегії і тактики, відповіді на головне питання: який шлях розвитку обрати для здійснення своїх програм і планів? Провідні українські національні партії – Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) та Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ) перспективи державного будівництва пов'язували з демократизацією Росії. За висловом Д. Донцова «Союз з Росією – це був категоричний імператив української національної політики того часу» [2, с. 91]. М. Грушевський писав: «Українці в політичній справі хочуть утворити національно-територіальну автономію в складі Федеративної Російської республіки» [3, с. 3].

УСДРП, залишаючись на програмних положеннях 1905 р., відновлювала ідею «Автономії України з окремим представничим зібранням (соймом), котрому належить право законодавства у внутрішніх справах, що торкаються території України» [1, с. 72].

На аналогічних позиціях перебували і українські есери. За програмою, яка була прийнята на з'їзді партії 15–19 липня 1917 р., «найкращим способом налагодження національних стосунків в межах буржуазного ладу, УПСР визнає національно-персональну (екстериторіальну) автономію» [4, с. 6].

Позиція УПСФ полягала в тому, «щоб кожна народність на своїй території мала автономію з правом місцевого крайового законодавства» [5, с. 6]. Військові питання в програмах українських політичних партій знаходилися у прямій відповідності щодо державного устрою, який проголошували партії.

Постійне акцентування національними лідерами на необхідності федерації України з Росією та іншими народами колишньої імперії ставило питання доцільності мати власні Збройні Сили. На думку одного з лідерів української соціал-демократії М. Порша до спільних справ всіх країв, всіх народів держави, «що ними повинно завідувати правительство всеї держави» належить військо і флот та всі військові справи [6, с. 25]. Аналогічними були погляди і лідерів УПСР, що передбачали «скасування постійної армії і заміни її народною міліцією» [4, с. 11]. Лідери УПСФ заявляли, що «всержавному парламенту належать загальнодержавні справи: а) про військову повинність, б) справи військового та морського відомств...» [5, с. 8].

Однак революційна хвиля не могла обійти багатомільйонну армію, українські солдати і матроси не могли байдуже стежити за розгортанням національно-визвольної боротьби в Україні. Так в листі до голови Української соціал-демократичної робітничої партії «всі 750 солдат українців (700 чоловік вояків-українців Мстиславського полку та 50 чоловік

телеграфного відділу) 75-ої пішої дивізії підтримали УЦР та У.С.-Д.Р.П. в вимаганні признання за Україною прав на національно-територіальну автономію».

Розгортання українського руху в армії трактувалося партійними лідерами УЦР як частина всієї національно-визвольної боротьби. Вони не хотіли бачити в ньому, створення збройної сили, на яку можна спертися для розбудови української державності. У праці «Якої ми хочемо бачити автономії і федерації» М. Грушевський писав: «Військо українське – поки не буде замінено міліцією – хоч підлягатиме і розпорядженням центральної воєнної власті, республіки, буде відбувати свою Службу в межах України» [3, с. 15].

Однак національно-визвольний рух серед солдатів-українців продовжував активно зростати. «З свого боку, – писали солдати, – ми домагатимемось відокремлення нас в окремі, національні роти, батальйони й полки з переводом на Західний і Південно-Західний фронт». Бурхливе розгортання військово-національного руху змусило українські партії звернути увагу на ці обставини, підштовхнуло до певних кроків з питань військової політики. Яскравим проявом активності військового руху стали Всеукраїнські військові з'їзди, що проходили впродовж 1917 р. 18 травня було скликано Перший Всеукраїнський Військовий з'їзд, який зібрав 700 представників від військових організацій, товариств та частин усіх армій фронту, Балтійського та Чорноморського флотів, військових частин тилу. Самостійники сподівалися знайти підтримку своєї позиції серед делегатів з'їзду.

Головним питанням, що розглядав з'їзд, була розбудова війська України. З'їзд визнав за потрібне підняти бойовий настрій армії, висловився за негайну націоналізацію армії за національно-територіальним принципом, що передбачало створення власних національних Збройних Сил. Було висунуто вимоги, щоб в українізовані частини ввести командний склад українського походження, відкрити військові школи всіх ступенів, видати українські військові підручники.

Поряд з цим з'їзд вирішував і політичні питання, зокрема, домагався негайної реалізації рішень Національного Конгресу. Для практичного здійснення програми будівництва національної армії з'їзд постановив утворити Український Генеральний Військовий Комітет (УГВК) При Центральній Раді, що ставав провідним органом українського військового руху. Завдяки активній підтримці і навіть під тиском М. Грушевського та В. Винниченка головою Українського Генерального Військового Комітету (УГВК) став маловідомий на той час серед військових С. Петлюра. І хоч волею солдат до УГВК було обрано і популярного у військових колах поручика М. Міхновського, його одинокий голос просто губився в Центральній Раді [7, с. 6].

Резолюції, що були прийняті з'їздом: «Про автономію. України», «Про відношення до війни», «Про українську народну міліцію» були внесені В. Винниченком і відображали політичну платформу українських соціал-

демократів, есерів і соціалістів-федералістів. Учасник тих подій П. Христюк відмічав: «Визначні революційні діячі того часу, як-от В. Винниченко, С. Петлюра й інші приклали немало сил для того, щоб національно-політичні домагання українських народних мас звузити і тим самим втиснути їх в рамці «загальної справи, революції» [8, с. 51].

Другий Всеукраїнський військовий з'їзд, який відбувся 18–23 червня 1917 р., пройшов під контролем українських соціал-демократів і українських есерів. До складу президії увійшли чотири представники УПСР і один – УСДРП, всі кандидатури самостійників було забалотовано.

Провід УГВК очолив С. Петлюра, а із семи членів постійної президії Тимчасової Ради військових депутатів представники с.-р. і с.-д. мали по 3 місця. УГВК не виступав рішуче на захист солдат-українців, які мали виїхати на фронт, що значно підірвало його вплив на широкі солдатські маси та значно ослабило могутній рух, який розгорнувся за створення національної армії. Після липневих подій на фронт були відправлені українські полки імені гетьмана Б. Хмельницького, імені гетьмана П. Полуботка. «В справі з полком ім. Грушевського доручено Генеральному Секретареві С. Петлюрі одправити *негаймо* полк цей на фронт...» [9, арк. 1].

Національно-визвольний рух в армії спонукав політичну еліту України до радикальних дій на шляху до утвердження державності України. В ході конференції УПСР, що відбувалася в Києві 3–6 червня 1917 р. військові питання обговорювалися більш конкретно. Конференцією була прийнята постанова «В справі відношення до війська», яка визначала шлях «до всесвітнього роззброєння та заміни постійних армій у всіх народів народною міліцією». Українські есери вважали небезпечним створення постійної української армії і разом з тим, «раخуючись з фактом існування українського війська, У.П.С.-Р. вважає своїм обов'язком гуртувати українське військо під прапором партії» [10, с. 8].

Реалізація вказаної постанови партійної конференції здійснювалася конкретними заходами. На основі загального партійного Статуту Комітетом УПСР XII армії було складено Статут Української Партії Соціалістів-Революціонерів у війську і флоті. «Завданням всієї партійної військової організації, як її кожного члена, – визначалося в ньому, – є дбати про поширення і розвиток партії і взагалі проводити партійну роботу у військових частинах» [11, с. 11]. Статут вимагав «користуючись виборним началом у всі військові організації провадити своїх членів і підтримувати їх активно всіма засобами, які мають у розпорядженні організації» [11, с. 12].

Більш ортодоксальними у військових питаннях залишалися українські соціал-демократи. На IV Конгресі УСДРП, який проходив у вересні 1917 р. прийнята резолюція «Про спинення війни». У ній декларувалося, що «IV-й конгрес У.С.-Д.Р.П. доручає фракції партії в Українській ЦР вимагати від Центральної Ради і її Генерального Секретаріату: ... в зв'язку з закінченням

війни негайно виготовити план переходу від постійної армії з міліційної системи оборони України» [12, с. 13].

Восени 1917 р. пройшли корпусні і армійські з'їзди солдат-українців на Південно-Західному фронті, а згодом на Північному, Західному і Румунському фронтах. В роботі Першого військового з'їзду Південно-Західного фронту брали участь лідери Української соціал-демократичної робітничої партії С. Петлюра, В. Винниченко, а також один із лідерів українських, есерів М. Ковалевський. Завдання полягало в тому, щоб «з'єднати роз'єдане наше військо, бо наступає час виборів в установчі Збори, ми повинні бути вкупі, щоб провести певно вибори і виявити свою волю». Втім воля ця за межі автономно-федералістичних прагнень не виходила. В. Винниченко, виступаючи на з'їзді сказав: «В сей час військо повинно думати про Російські Установчі Збори, де ми повинні заявити, що Росія повинна бути федеральною» [13].

На роботі Третього Всеукраїнського військового з'їзду, як і двох попередніх, позначився вплив провідних українських національних партій. Порядок роботи з'їзду був запропонований УПСР. Найбільшу кількість делегатів склали представники українських есерів, значну кількість делегатів становили представники соціал-демократів і соціалісти-федералісти.

Жовтневі події в Петрограді змусили вдатися до рішучих заходів. У рішенні «Про проголошення Української Демократичної Республіки» зазначалося: «3-й Всеукраїнський військовий з'їзд вимагає од свого найвищого революційного органу – Центральної Ради негайного оголошення Української Демократичної Республіки в етнографічних межах України». А в рішенні «Про владу» з'їзд вимагав від Центральної Ради та Генерального Секретаріату, щоб вони, опираючись на революційні українські війська, взяли всю повноту влади на всій території України в свої руки. У резолюції «Про демобілізацію» говорилося, що «відтепер починаючи, перевести всі українські частини війська на Південно-Західний фронт і вивести звідти і з території України всі Російські військові частини» [14]. «Само собою, в тім, що організаційна українська хвиля найсильніше пішла в військових кругах, не було нічого несподіваного, – зазначав М. С. Грушевський, – в війську взагалі зібрався самий цвіт, сама сила громадянства...» [15, с. 502].

Генеральний Секретаріат на чолі з В. Винниченко, який було оголошено владою по всій Україні, видав звернення «До всіх громадян України», в якому засудив повстання в Петрограді [16 с.191]. Склалася ситуація, коли міжпартійна боротьба набула статусу боротьби міждержавної. Це підтвердив виданий Радою Народних Комісарів 4 грудня 1917 р. «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради» [17, с. 137–139]. Лідери Центральної Ради, переоцінивши свої сили, свій вплив на маси, відмовилися визнати умови ультиматуму.

Важливим в цій ситуації було питання про армію. Через автономістсько-федеративні погляди на державотворення більшості національних політичних партій в складі Центральної Ради, процес військового будівництва в Україні ставав на згубний шлях заміни регулярної армії міліцейськими формуваннями. Недооцінка значущості регулярної армії в державотворчих процесах, організаційні хиби, вплив соціалістичних ідей в суспільстві і, водночас відсутність реалізації цих ідей на практиці призвели до хаосу і безладдя в Україні наприкінці 1917 р.

Особливу увагу в агітаційній роботі більшовики звертали на українське військо. На думку І. Мазепи, сприятливі умови для більшовицької пропаганди в Україні в кінці 1917 – на початку 1918 рр. склалися через те, що «народні маси були до краю втомлені війною, а крім того розчаровані затягуванням загальної реформи. Більшовики обіцяли... негайний мир і землю й цим потягнули за собою не тільки значні маси селян і робітників, але й військо, яке не хотіло воювати і рвалося додому [18, с. 36].

Наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. політичний провід України не мав реальної військової сили, яка могла б протистояти більшовицькому наступу. Навіть ті 300 тис. українських вояків, які ще влітку запрягнули Українській Центральній Раді, у січні 1918 р., в момент вирішальних боїв, залишалися або «нейтральними», або виступали проти української влади «...так звані «українізовані» війська Центральної Ради в рішучий момент ... хиталися або заявляли про свій нейтралітет, а деякі навіть ішли проти Центральної Ради» [18, с. 39].

Запрошення військ Німеччини і Австро-Угорщини в Україну на основі Брестського договору свідчило про військове безсилля політичного проводу української держави – керівників українських політичних партій, які склали основу Української Центральної Ради. «Вони самі признають, що час витікав і нагода підготувати й організувати власну армію для молодій республіки була втрачена [19, с. 28].

Отже, здобувши владу, завдяки революції, українські національні партії не зуміли її відстояти у збройній боротьбі. В. Липинський зазначав: «Ідеї, віри, легенди про одну єдину, всіх українців об'єднуючу, вільну й незалежну Україну провідники нації не творили, за таку ідею не боролися і тому, розуміється, така Україна здійснитися, прибрати реальні живі форми не змогла» [20, с. 16].

Список літератури: 1. *Самостійна Україна*. Збірник програм українських політичних партій початку ХХ ст. – Тернопіль, 1991. – 82 с. 2. *Донцов Д.* Націоналізм / Д. Донцов. – Мюнхен, 1966. – 363 с. 3. *Грушевський М. С.* Якої ми хочемо автономії і федерації? – К., 1917. – 16 с. 4. *Програма Української Партії Соціалістів-Революціонерів*, ухвалена на партійному з'їзді у Києві, 15–19 липня 1917 р. – Псков, 1917. – 15 с. 5. *Програма Української Партії Соціалістів-Федералістів*. – К., 1917. – 24 с. 6. *Порш М.* Про автономію України. – б.м., 1913. – 40 с. 7. *Солдатенко В. Ф.* Проблема класово і національно-політичних сил у концепції української революції / В. Ф. Солдатенко // *Укр. істор. журн.* 1997. – № 6. – С. 3–14. 8. *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. / П. Христюк. – Відень, 1921. – Т.1. – 152 с. 9.

Центральний Державний архів вищих органів влади і управління України. 10. Постанови Конференції Української Партії Соціалістів-Револуціонерів у Києві, (3–6/ VI 1917 р.) та Красвої Лівобережної Конференції У.П.С.Р. в Полтаві (30/ V – 2/ VI 1917) – К., б.г. – 14 с. 11. Статут Української Партії Соціалістів-Револуціонерів у війську і флоті. – К., 1917. – 19с. 12. Українська соціал-демократична робітничка партія. IV Конгрес У.С.Д.Р.П. – Б.м., 1917. – 24 с. 13. Бюлетень Народної волі. – 1917. – 29 жовтня. 14. Народна воля. – 1917. – 2 листопада. 15. Грушевський М. Ллюстрована історія України / М. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1992. – 544 с. 16. Курас И. Ф. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине / И. Ф. Курас. – К. : Наук. думка, 1978. – 315 с. 17. Ленин В. И. Полн. собр. соч. – М. : Политиздат, 1981. Т.35. – 599 с. 18. Мазена І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921 – Прага, Пробоем, 1942. Т.1 : Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. – 212 с. 19. Ідеї і люди визвольних змагань 1917–1923. Видавничка корпорація «Булава», Нью-Йорк, 1968. – 399 с. 20. Литинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Литинський. – Відень, 1926. – 63 с.

Надійшла до редколегії 22.10.11

УДК 617. 3–091

І. В. ГОЛУБЄВА, науковий співробітник ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка АМН України», Харків

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ В НАУКОВІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ІМ. ПРОФ. М. І. СИТЕНКА В ХХ ст.

У статті показана роль одного з найстаріших ортопедо-травматологічних закладів нашої країни Державної установи «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка АМН України» у розвиток реабілітації та протезно-ортопедичної допомоги хворим та інвалідам внаслідок травм і захворювань опорно-рухової системи, розробці наукових принципів і методів надання такої допомоги.

В статье показана роль одного из старейших ортопедо-травматологических учреждений нашей страны Государственного учреждения «Институт патологии позвоночника и суставов им. проф. М. И. Ситенко АМН Украины в развитии реабилитации и протезно-ортопедической помощи больным и инвалидам вследствие травм и заболеваний опорно-двигательной системы, разработке научных принципов и методов оказания такой помощи.

In the article the role of one of the eldest orthopedic-traumatologic establishments of our country of

Public institution is shown "Institute of pathology of backbone and joints the name of prof. M.I. Sytenko Ukrainian Academy of medical sciences in development of rehabilitation and prothesis-orthopedic help to the patients and invalids because of traumas and diseases of the impellent system, to development of scientific principles and methods of providing of such help.

Бурхливий розвиток науки в ХХ – на початку ХХІ ст. викликав інтерес до вивчення історії науки і необхідність визначення особливостей та закономірностей її розвитку. Студіювання історичного досвіду допоможе розробити нові форми і методи наукової роботи, визначити критерії оцінки її результатів, що сприятиме підвищенню ефективності та якості наукових досліджень. Для цього буде корисним досвід найстарішої в нашій країні ортопедо-травматологічної установи – Інституту ім. проф. М. І. Ситенка з проведення досліджень в галузі медицини, зокрема з питань реабілітації хворих та інвалідів внаслідок травм і ортопедичних захворювань.